

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDENDE KUNST, STREEKTAAL, NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 4

1973

12^e jrg.

VERVOLG KRONIEK VAN GOOR

- BURGER, BOER EN EDELMAN -

IN EEN VERBONDSBRIEF VAN 21 maart 1400 riep bisschop Frederik van Blankenheim (1393-1423) zijn vasallen op, om samen met zijn Drie IJsselsteden te ijveren voor de versterking van „die rechte en gesatte onser voivaderen, tot wederstaen van der onrechtveerdicheit der ghenre die ons boven recht wederstaen;“¹⁰⁸). Die oproep was niet van ernst ontbloot.

Zoals we reeds zagen, hadden de partijtwisten in Gelderland tussen de Bronckhorsten en de Heeckerens sedert het midden van de 14de eeuw (1348) ook Het Sticht in beroering gebracht. Laatstgenoemde partij, aangevoerd door leden uit het geslacht Van der Eze, stelde zich op naast de bisschop van Utrecht en wist grote invloed te verwerven in Salland en Twente. Een invloed, die — zoals we in het januari-nummer TP hebben gekonstateerd — in de zestiger jaren van de 14de eeuw meermalen leidde tot een confrontatie met het landsheerlijke gezag van de bisschop in Oost-Nederland.

Tegen het laatste kwart van de 14de eeuw heeft de bisschop de opstandige elementen hier kennelijk weer onder bedwang en schijnt er voor Twente een periode aangebroken van betrekkelijke rust en opbouw. Te GOOR komt een tweede stadskern tot ontwikkeling, compleet met stadspoorten en grachten.

Vanaf omstreeks 1380 trok Geert Grote predikend door het land en wekte op tot algemene bezinning en inkeer; (Moderne Devotie). Het beeld van een volgzaam, gezagsgetrouwe gemeenschap werd echter verstoord door de machtontwikkeling in Drente, waar de Van Coevordens zich gedroegen alsof zij de landvorsten waren.

Nadat bij verdrag van 19 febr. 1394 Evert van Heeckeren, genaamd Van der Eze, Heer van Almelo, zich andermaal een onderdanige dienaar van de bisschop betoonde, dwong de Utrechtse vorst — aldus in de rug gesteund — het opstandige geslacht Van Coevorden in 1395 tot officiële afstand van alle rechten op Drente;¹⁰⁹). Daarmee was de bisschop wederom baas in eigen land. Zijn hierboven genoemde verbondsbrief van het jaar 1400 is een oproep aan zijn onderdanen om de eensgezindheid te bewaren.

Uit de historische berichten betreffende Twente en Goor in de 15e eeuw krijgt men de indruk dat de stedelingen zowel als de eigenerfde boeren en de dienst-edelen ieder voor zich al hun krachten bijzetten om hun posities in de standenmaatschappij zeker te stellen.

△ Omtrent het jaar 1401/2 werd — op initiatief van de stad Deventer en met felle tegenwerking van de stad Zwolle — de Markelose beek in verbinding gebracht met Regge en Buurserbeek [zie voetnoot 110], waardoor 'n vrachtroute werd gecreëerd van Deventer via Twente (Goor) naar Duitsland en omgekeerd. Omstreeks dezelfde tijd werkten arbeidskrachten, geleverd door de diverse Twentse marken, onder leiding van de markerichter van De Lutte aan de verbetering van de Bandijk te Goor; [111]. Via deze dijk liep het vervoer per as uit Deventer, Zwolle en Kampen naar de Duitse handelssteden als Münster, Kassel en Osna-brück; reeds in de 14e eeuw onderhielden de IJsselsteden belangrijke handelsbetrekkingen met Holland, Frankrijk, Engeland en de Skandinavische Rijken, waarvan meerdere oorkonden getuigen (*Oork. boek Overijssel*, 1963, dl. V). In 1416 sloot Enschede zich aan bij de Hanze; [112].

De streekhistoricus Stroink

schrijft zonder vermelding van bron, dat Diepenheim in 1421 als stad wordt betiteld, hetgeen niet onaannemelijk klinkt gezien de betekenis die deze nederzetting destijds zal hebben gekregen als overlaadplaats in het handelsverkeer van Deventer met de heerlijkheid Borculo, Twente, Westfalen en omgekeerd [113].

△ Het proces van aaneensluiting der eigenerfde boeren in marke-genootschappen, dat in het Oostelijk deel van Twente in de 14e eeuw zijn beslag kreeg, vond in de 15e eeuw groten-

Goor in de 15e eeuw

deels zijn afsluiting in het Westelijk stuk van Twente, met uitzondering van de kerspelen Rijssen, Delden en Haaksbergen; [114]. Deze versterking van de positie van de gerechtigden tot de woeste gronden hangt nauw samen met een toename van de bevolking. De behoefte aan nieuw ontgonnen land vormde een bedreiging voor de woeste gronden, die aan de reeds bestaande boerenbedrijven de noodzakelijke heideplaggen opleverden voor de bemesting van het land, voorts het nodige hout opbrachten voor de verwarming alsook voor de bouw en het onderhoud van huizen en schuren

en tenslotte het voedsel opleverden voor de schapen (heide), voor de varkens (eikels) en voor het overige vee (grassen in de broeklanden).

Goor wordt niet vóór 1500 als mark vermeld en vormt waarschijnlijk samen met Almelo (mark genoemd in 1455) de enige twee voorbeelden in Twente, waarbij de gehele mark in het bezit is van één eigenaar. Voor Goor is dat uiteraard de bisschop van Utrecht, die — in verband met zijn voortdurende afwezigheid — zijn goederen en rechten liet beheren door de Hof te Goor (voor het eerst genoemd in 1381/83). Voor Almelo is dat de Heer op het kasteel aldaar, die — regelmatig ter plaatse verblijf houdend — in Almelo geen Hof van node had; [115].

De historicus Slicher van Bath merkt op, dat men uit de 15e eeuwse schattingsregisters van Tw. — ondanks de achteruitgang sedert het laatst van voornoemde eeuw — niet de indruk krijgt van grote armoede. In het schattingsregister van Twente uit 1475 kan men dit ook aflezen uit het gering aantal keuters ten opzichte van het aantal gewaarde erven: 294 keuters en 1064 gewaarde erven of 21,6% keuters van het totaal aantal erven. De ontginningsmogelijkheden in Twente waren kennelijk niet geheel uitgeput. Deze heeft men in de 15e eeuw benut, zoals men kan aflezen uit de verpondingskohieren van 1601/02; [116]. Naast de boeren met de volle of hele erven, gerechtigd tot het gebruik van de gemene gronden, wier belangen beschermd werden door de bepalingen van het marke-genootschap, ontstond de groep van keuters of kleine boeren, die niet of slechts ten dele gebruik moogen maken van de gemene gronden. Later zullen nog lager op de maatschappelijke ladder staande groepen opkomen.

△ Ook de diensteden laten zich in deze tijd niet onbetuigd. Zij versterken hun positie in letterlijke zin, door uit enkele boerderijen rondom Goor verdedigbare huizen te bouwen. De codificatie van het recht der borgmannen door bisschop Johan van Verneburg in het jaar 1365 leert, dat oorspronkelijk het wonen op de bisschoppelijke burcht in de oude stad Goor verplicht was, later echter niet meer. Dan is het borgmanschap verbonden aan enige om Goor gegen havezaten, negen in getal. Vijf havezaten waren gelegen in het kerspel Goor; de overige edelmanshuizen lagen verspreid. □

VOETNOTEN

[108] Mr. G. J. ter Kuile, *de Opkomst van Almelo*, 1947, blz. 17-18.

[109] In en vlak na 1395 verkeerde bisschop Frederik in financiële moeilijkheden. In 1397 werd door de drie Overijsselse steden aan de bisschop een som gelds voorgeschoten voor de lossing van het pandschap van Drente en Coevorden. Het oudst bekende schattingsregister, dat van Salland (door de historicus Slicher van Bath op 1397 gesteld; 'Samenleving', blz. 31) werd aangelegd naar aanleiding van een buitengewone bede door de bisschop aan zijn onderdanen om financiële steun.

Verschillende horige erven zijn door bisschop Frederik verpand. Doordat de pandsom niet is terugbetaald, zijn deze erven meest in het bezit van enige Overijsselse edelen gebleven. Vooral erven, waarvan de landsheer recht op een koppel had, bestaande uit graan, hoenderen en geld, zijn in de bisschoppelijke administratie zoek geraakt. In een taxatie van 1662 komt enkele keren de vermelding voor: 'uit de hofrechten verwilderd'. Dit is het geval met bijv. de erven Assing in Ypelo en Vryling in Wierden (beide in Kedingen). [Slicher van Bath, *Een samenleving onder spanning*, 1957, blz. 31 en 70].

[110] Uitvoerig besproken in *Twentse Post* van febr. 1973, blz. 55 ev.

Een enigszins afwijkende lezing betreffende het tracé van de kanalisatie geeft L. A. Stroink, *Stad en Land v. Tw.*, 1962, blz. 221: (de Schipbeek).

[111] Id. Stroink voornoemd, blz. 220. Nadere bijzonderheden over de Bandijk te Goor in *Twentse Post* van nov. 1972, blz. 42.

Volgens J. Wondergem in het foto-boekje *Goor vroeger en nu* waren in 1703 liefst 72 'dijkwerkers' in 13 huizen ondergebracht.

[112] Id. Stroink voornoemd, blz. 221 (de Hanze).

[113] Id., blz. 223.

[114] B. H. Slicher van Bath, *Mensch en Land in de Middeleeuwen*, 1972, dl. I, blz. 67.

[115] Id. dl. I, blz. 95.

[116] *Een samenleving onder spanning*, blz. 46.

[117] Voogdgraaf Godefridus de Gore, volgens Beka op verzoek van de bisschop van Utrecht door de Rooms-Koning Willem II in 1248 afgezet; volgens N. B. Tenhaeff in het jaar 1252; [zie voetnoot 48, *Twentse Post* van nov. 72, blz. 44].

[118] 1314 (18 nov.) Johannes Rading, ridder, verklaart dat hij in tegenwoordigheid van Johannes graaf van Bentheim, GOTFRIDUS DE GORE, Bernardus de Zebeling, Otto de Welevelde, ridders, e.a. verwanten en vrienden van de kinderen van wijlen Arnoldus de Almelo door Guydo, bisschop van Utrecht met de voogdij over die kinderen en het beheer en de bewaking van het kasteel Almelo en hun goederen belast is; [mr. G. J. ter Kuile, *Oorkb. Ov.*, dl. III, no. 649].

[119] Het geslacht van Almelo in de Middeleeuwen, *Versl. en Meded. Ov. R. & G.*, 1957, 72e stuk, blz. 9.

[120] zie *Twentse Post* van dec. 1972, blz. 47. De aldaar geopperde mogelijkheid dat Godevaert van Goor een telg is uit het gravengeslacht Van Goor [Stroink, *Stad en Land v. Tw.*,

Twentse Post

Hoofdredakteur: J.W.M. GIGENGACK

Drukkerij, Redaktie en Administratie:

TWENTSE POST, Boekstr. 5, Hengelo (O.)

Telefoon: 17987 - Postgiro: 820018

Leesgeld f 3,75 per half jaar. Los nr. 75 ct.

Advertentie-tarieven op aanvraag. Copyright Uitg.

- DE HAVEZATEN ROND GOOR -

IN HET KERSPEL GOOR LAGEN vijf havezaten:

- 1) Hekeren;
- 2) Kevelham;
- 3) Wegdam;
- 4) Weldam;
- 5) Olydam.

Vier zetelgoederen waren gelegen in de naaste omgeving:

- 6) Stoevelaar;
- 7) Scherpenzeel;
- 8) Het Tye-huis;
- 9) De Hoevele.

Van bovenstaande havezaten dateert Hekeren (oorspronkelijk 'Huys to Goer') waarschijnlijk reeds uit het begin van de 14e eeuw.

HEKEREN

Volgens J. G. Smit in een studie over horige en leengoederen (zie vorige nr TP, blz. 59) was Hekeren — in tegenstelling tot de latere havezaten Kevelham, Wegdam, Weldam, Olydam en Scherpenzeel, die alle Stichtse lenen waren — vrij, eigen goed.

In enkele 15e eeuwse bronnen wordt de havezate Hekeren aangeduid als het Huis Goor. Wetten we verder nog, dat in verscheidene oorkonden uit de 14e eeuw sprake is van ridder Godfridus de Gore, wiens naam onmiddellijk doet denken aan de 13e eeuwse voogdgraaf Godfridus de Gore [zie voetnoot 117], dan is men geneigd om een onderling verband te leggen en in de havezate Hekeren (Huys to Goer) de woning te zien van de nakomelingen van het geslacht van voormalige voogdgraven Van Goor.

Deze veronderstelling echter moet wel afstuiten op het onoverkomelijke feit, dat het gravengeslacht Van Goor, sedert de afzetting van voogdgraaf Godfridus omtrent het midden van de 13e eeuw tot aan het opduiken van een ridder Godfridus de Gore in het begin van de 14e eeuw, niets van zich doet horen. Een halve eeuw stilzwijgen is hier op z'n minst een aansporing tot oplettenheid.

De GODEFRIDUS DE GORE, die ons bekend is uit de overgeleverde oorkonden van de eerste helft van de 14e eeuw, verkeert veelvuldig in het gezelschap van leden uit het geslacht Van Almelo. Een oorkonde uit 1314 (18 november) versterkt de gedachte, dat Godfridus de Gore een lid moet zijn geweest van het geslacht Van Almelo; [118]. Deze opvatting is door mr. G. J. ter Kuile jr. op overtuigende wijze uiteengezet als zijnde de juiste; [119].

Zijn conclusie luidt: Godfridus de Gore heet feitelijk Godfried de Almelo, maar noemt zich zo in geen enkel stuk.

Vermoedelijk omdat hij zich metter-woon gevestigd heeft in Goor, waar hij in het jaar 1310 voorkomt als borgman van de bisschop van Utrecht; [120].

Een regeling, aangegaan op 2 mei 1317, betreffende de goederen die wijlen proost Philippus van Almelo van het Sticht in leen had, waardoor de mogelijkheid van een geschil tussen de bisschop enerzijds en Egbert van Almelo, Johan van Almelo en de andere broer (de monnik Ernestus de Almelo) vermeden werd [zie de korte inhoud van de betreffende oorkonde onder voetnoot 121], vond plaats 'hec apud Ghore' (hier bij Goor). Het spreekt bijna vanzelf, dat deze belangrijke familiebijeenkomst heeft plaats gevonden ten huize van Godfridus de Gore, dus op het Huys to Goer (later genaamd Hekeren).

Ook de bisschop van Utrecht had toendertijd een huis te Goor, tetewen het 'castrum de Gore', dat in voornoemd jaar 1317 mogelijk in de steigers stond; [122].

Na de verwoesting van de bisschoppelijke burcht in het jaar 1348, verbleef de bisschop bij zijn bezoeken aan Goor op het huis Hekeren.

GODEFRIDUS DE GORE was een zoon van Arnold II, heer van Almelo, en Marina v. Ochten (zie de geslachtslijst in dit nummer TP). Zijn voor-naam, die bij de Van Almelo's niet gebruikelijk is, dankt hij wellicht aan een broer van zijn moeder, Godfridus van Ochten; [OO. II, no. 365].

Ter Kuile jr. voornoemd deelt mee:

„Godfried noemt zich in geen enkel stuk 'Van Almelo'. De aanwijzingen ontbreken echter niet, dat hij tot die familie behoort. Egbert I, heer van Almelo, bepaalt nl. in zijn testament van 4 Juni 1297 dat, wanneer zijn broers Godfridus en Arnoldus van hem voldoening hebben gekregen inzake hun erfdeel uit de nalatenschap van Arnold II, dat dan zijn oudste zonen Arnold en Hendrik voor twee derde gedeelte en Steven met de zonen uit Egbert's tweede huwelijk voor één derde deel de aan Godfried en Arnold toegekende porties zullen uitkeren. Het heeft er dus veel van weg, dat er moeilijkheden waren gerezen over de verdeling van de nalatenschap van Arnold II en Marina; het testament van 1297 heeft het nl. over de mogelijkheid, dat de beide broers van Egbert I voldoening zullen krijgen 'iure vel amicitia per consilium

amicorum nostrorum', dat wil zeggen door rechterlijke uitspraak of door minnelijke schikking; [123].

Of dit de oorzaak van zijn naamsverandering geweest is, zullen we vermoedelijk nooit te weten komen. Een feit is echter dat hij zich sindsdien consequent Godevard van Gore, Godfridus de Gore noemt, vermoedelijk omdat hij als borgman van Goor daar woonachtig was. In de lijst van borgzaten van Goor van omtrent 1310 wordt hij nl. als borgman genoemd; [124]. Van 1313 tot 1349 komen we hem als ridder tegen, in het gevolg van de bisschop, als vertrouwensman van verschillende edelen en ook van zijn bloedverwanten, de Van Almelo's. Dat Godfried van Goor dezelfde is als Godfried van Almelo, volgt ook uit zijn zegel. Dat is nl. gedeeld; het vertoont enerzijds het wapen van Almelo, daarnaast de gekroonde klimmende leeuw der Van Ochten's.

Godfried's bezittingen in Goor zullen grotendeels van zijn vrouw afkomstig zijn, want het goederencomplex van zijn vader en diens voorzaten was voor een groot deel in Noord-Twente gelegen. Misschien was Lyse van Goor een dochter van hem; zij was getrouwd met Godert van Hekeren. In 1382 legden Godert en Lyse de rechten vast van de horige bewoners van een zevental boerderijen in Woolde en omgeving; [125]. Geen van die hoeven kennen we uit oorkonden, die melding maken van de bezittingen der heren van Almelo.

[N.B. In het oudst bewaard gebleven leenregister van het Sticht Utrecht, aanvankelijk tussen 1381/83, wordt onder het hoofd 'borchmanne to Gore' genoemd: 'GODERT VAN HEKER; hout (ontvangt wederom in leen) dat goet to Lentelinc gelegen in den buerscap to Bentelo.' Red. TP].

Elisabeth van Goor is tussen 1412 en 1416 overleden; [126]. Een goed deel van de goederen, die zij en haar man bezeten hebben, is vererfd op Engelbert van Langen die in 1416 een verklaring heeft afgegeven, waarin staat welke goederen hij van de bisschop van Utrecht in leen gekregen heeft; hij tekent daarbij aan dat ze hem aanbestorven zijn 'van Juncfer Lysen van Ghoer, der Got ghenade'; [id. 126]. Tot deze leengoederen behoorden enkele boerderijen, die ook al in de akte van 1382 genoemd worden, nl. Everdinck en Hoenscnck (lees: Tunsende) in Elzen en Lansinch in Woolde, maar er staan op de lijst van 1416 andere,

die in 1382 niet genoemd worden. Opmerkelijk is, dat Engelbert van Langen verschillende van deze boerderijen in 1421 in leen hield van de heerlijkheid Steinfurt: Everding, Nyssing, Nyenhus, dat hus to Senden in den kerspele van Ryssne in der burschap van Elsne, Landsing to Delden in der burschap to Wolde und Volenbroek to Aldensele in der burschap to Dore; [127]. Later zijn deze bezittingen weer verenigd met de andere goederen, die Godert van Hekeren en Lyse van Goor hebben nagelaten en die in het bezit zijn gekomen van de familie van Coevorden.

GODFRIED VAN WOELDE, die volgens de veronderstelling van de heer J. de Groot met Godert van Heker geïdentificeerd zou kunnen worden, kan men o.i. beter beschouwen als de schakel tussen Godfried van Goor (Almelo) en Elisabeth van Goor, zo vervolgt Ter Kuile junior zijn betoog.

[Aantekening redactie Twentse Post: Een identificatie van Godfried van Woolde met Godert van Heker is stellig onjuist. Uit een acte van 1388, bewaard gebleven in het Oud-Archief Goor, blijkt namelijk dat het hier om twee afzonderlijke personen gaat. In dat jaar dragen Oetbert Heijghijnghe en Emmijke, echtelieden, ten overstaan van Bruen van Hederike, gezworen richter van de bisschop van Utrecht en de jonker van Borculo in het Kerspel Goor (vermoedelijk een zoon van Reinolt III van Coeverden, welke laatste in 1347 drost is van Twente, kastelein van Coeverden en Goor en in 1350 ook heer van Borculo; Stroink, *Stad en Land v. Tw.*, blz. 227), Ghodiken en Bruen van Wolde, keurnoten, Everardus van Esschedorpe, kerkheer te Goor, en Ghodike van Heker, Coenraet van den Tijghe, Rolof van den Damme, anders geheten Haghedoern, Ghodijcken en Bruen van Wolde, gebroeders, Wyllam Kedynge en Rolof Blaffert, borgmannen, hun goed Heijghijnghe in het Kerspel Goor ('Heyginck' geheten in het *Schattingsregister v. Tw.* uit het jaar 1475) over aan Henrik Wijgholdszoon Loppijnck, anders geheten van Hersmannijnghe, en Gheze, dochter van Oetbert voornoemd].

Ter Kuile jr. vervolgt: In de tweede helft van de 14e eeuw wordt Godfried van Woelde genoemd als bezitter van het Mensinck te Buurse en van de molen te Goor; [128]. Deze goederen zijn later vererfd op Wolter van Coe-

vervolg op voetnoten vorige pagina:

blz. 204], is derhalve twijfelachtig. [121] ao. 1317 (2 mei) Acta sunt hec apud Ghore. Ecbertus de Almelo, knape, verklaart in tegenwoordigheid van Ernestus de Almelo, monnik in het klooster Egmunda, GODEFRIDUS DE GHORE, Johannes Redinch, Arnoldus de Bochlo (van Boekelo), alsmede Nycolauus en zijn broer Matheus de Sconevelde, ridders, dat hij door Gwydo, bisschop van Utrecht, beleend is met de goederen, die wijlen Philippus de Almelo, proost van Oudmunster te Utrecht, en na hem zijn broer Arnoldus van het Sticht in leen hebben gehad; een en ander met dien verstande dat dit niet geldt voor de Splinterinchof in het kerspel Otmerszem, terwijl Ecbertus voornoemd, zijn broer Johannes „et alterum nostrum (fratrem)“ [en zijn andere broer, waarschijnlijk voornoemde monnik Ernestus; red.] op raad van Johannes, graaf van Benthem, en Hinricus de Almelo, hun ooms van moeders- en van vaderszijde, afstand doen van alle aanspraken op deze hof om aan het daarover gerezen geschil een einde te maken; [OO, dl. III, no. 672].

Aantekening: de Latijnse tekst vindt men niet in het Oorkondenboek Overijssel, maar werd door ons geciteerd uit Versl. en Meded. O.R. & G., 72e stuk, 1957, blz. 15 en vervolgens ingelast; red. TP.

[122] Na de afzetting in 1248 van GODFRIED VAN GOOR als bisschoppelijk voogdgraaf van Twente, resideerde op 'het castrum de Gore' een bisschoppelijk kastelein, die tevens de hoogste rechterlijke ambtenaar was van Twente (schout) en rechtstreeks door de bisschop werd benoemd, meestal voor een korte ambtsperiode.

Het geslacht van voormalige voogdgraven Van Goor verdwijnt, na het verlies van de grafelijke titel, in de mist van het verleden.

In het jaar 1261 werd het bisschoppelijke kasteel te Goor door de Geldersen verbrand; [Oorkondenboek Overijssel, 1964, dl. II, no. 271]. Blij-

kens een charter van 26 febr. 1262 was de schade, aangericht te Goor, inmiddels vergoed; [Oorkb. Ov., dl. II, no. 274]. We mogen aannemen dat het herstel van de burcht met voortvarendheid ter hand zal zijn genomen.

Op 7 jan. 1311 doet Ghye (Guido), bisschop van Utrecht, uitspraak in het geschil tussen die van Gore en hem zelf ten ene zijde en die van Groenlo ten andere zijde en bepaalt: art. 6) die van Groenlo moeten het Huis, de kapel, de toren (barfreit) en alle verdere bezittingen van de bisschop te Gore, die zij verbrand hebben, herstellen of 100 mark Münster betalen. [Oorkb. Ov., dl. III, no. 585].

De kroniekschrijver W. Nagge zegt van bisschop Guido (ambtstermijn 1301/17), dat deze tussen 1301 en 1317 'drie treffelijke Castelen' liet timmeren, 'int Nedersticht: Dullenborg ende Stoutenborg, ende in Twente: dat Casteel te Goor; [Hist. v. Ov., 1915, dl. I, blz. 108].

„Op ons huis te Ghore“ werd de 15e dec. 1325 door Johan van Diest, bisschop van Utrecht, de stadsbrief van Enschede gegeven, bevattende de toestemming aan Enschede om recht te spreken tot in criminele zaken; [Oorkb. Ov., dl. IV, no. 789]. Hier wijst de bisschop duidelijk op zijn huis te Goor, de in 1348 verwoeste bisschoppelijke burcht aldaar.

[123] *Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel*, VI (1880), blz. 124.

[124] S. Muller Fzn., *Registers en rekeningen 1325-1336*, II, blz. 581.

[125] Id. vtn. 123, dl. IV, blz. 231.

[126] J. van Doorninck, *Tijdrekenskundig Register*, III blz. 201;

S. Muller Fzn., *Regesten bisschoppen van Utrecht*, II no. 1994.

[127] K. Döhmman, *Das älteste Lehenbuch der Herrschaft Steinfurt 1280-1439* (Münster 1906), blz. 31.

[128] S. Muller Fzn., *Registers en rekeningen 1325-1336*, II, blz. 632 en 640.

Aantekening redactie TP: We

vinden in deze tijd meerdere dragers van de naam Van Woolde.

Op 14 maart 1350 stellen GODEVARD VAN GHORE, ridder, Arnold van Sconevelde, Brun van Hedericke en JOHAN VAN WOLDE, knapen, zich tot borgen inzake een leveringsovereenkomst tussen Johan van Thyse c.s. en VREDERICK (III?) VAN HEKERE; [Oorkb. Ov., dl. VI, no. 1508].

In het oudst bewaard gebleven leenregister van het Sticht Utrecht (aanvankelijk tussen 1381/83) komen we tegen:

„PETER VAN WOLDE, hout (ontvangt wederom in leen) das huys tot Meijnsing ende to Bosewinkele ende to Henghevelde in den kerspel van Delden.“

Onder aan de bladzijde met latere hand:

„Item anno 86 (1386) III, die mensis Aprilis:

GODIKEN VAN WOLDE ontfeug 't guet to Mensing in den kerspel van Delden ende 't guet toe Schucking te Twickloe in den kerspel van Enschede mit allen toebehoren. Presentibus preposito sancti Johannis et Hademanno de Heten, actum Trajecti.“ aanwezig met eerbare bedoeling: Johannus en Haddemannus van Heten / buerschap in het kerspel Raalte).

In hetzelfde leenregister:

— „GODEKIN VAN WOLDE hout Gerdinc to Wolde in den kerspel van Delden, ende dat huys ten Thije in den kerspel van Delden, den tiende over Haerberting ende over Losinc ende over Goseninc in den kerspel van Delden;

— BRUEN VAN WOLDE hout den tienden over die Grote Hiddene in den kerspel van Delden.“ Het voornoemde erve Losinc, waarmee wel niet Loetzing in Wedehoer (kerspel Delden) maar Luezing in de buerschap Grote Buren — d.i. Deldener Es — bedoeld zal zijn [zie: *Schattingsregister v. Twente uit 1475*] was bij een magescheiding op 31 jan. 1323 (Luzinc in Delden) toegewezen aan Johannes de Almelo, broer van Egbert II, praefectus de Almelo;

[Oorkb. Ov., dl. III, no. 748]. Zie de geslachtslijst in dit nummer TP.

Op 16 dec. 1337 beleende Fredericus de Bicken, proost van s. Mauritius buiten de muren van Monasterium] (de stad Münster in Westfalen) voornoemde Engelbert II, heer van Almelo, met de ambtmannij (voogdij) van de hof Walde (Niehoff in Woolde); [Oorkb. Ov., V, no. 1132].

[129] G. J. ter Kuile sr., *Havezathen van Twente*, (Almelo 1911), blz. 117. Deze deelt op genoemde plaats mee, dat — blijkens een oude copie (Huisarchief Wegdam) — Hendrick van Deele in het jaar 1412 des saterdages nae sunte agathen, voor Frederik van Blankenheim, bisschop van Utr., overdraagt aan Wolter van Coverden „dat guet toe mensinck gelegen in den karsspele van haxberge und in der buerschap toe buerse ende den wynt met den barge ende met de wyndemollen toe Goer. ende bidde oetmoedelicke uwe edelheit en genaede dat gij met dat vors. guet toe mensinck, wynt, wyndemollen ende berch vors. willet beleenen den vors. Wolter van Coverden.“

[130] A. Haga, Een herziening van de stamreeks van Coeverden, in *Nederl. Leeuw*, LXXIV (1957) kol. 5.

[131] Id. vnt. 126, IV blz. 128.

[132] Reinolt van Coverden (gest. 1469) huwde:

1e. 1436: Belye v. Aller;
2e. c. 1461: Cath. de Rode v. Heeckeren (gest. 1471). [Stamreeks v. Coeverden, *Versl. en Meded. O. R. & G.*, 72e st. (1957) blz. 62 - b].

[133] *Tijdrekenskundig Register*

[134] mr. G. J. ter Kuile, *Havezathen van Twente*, blz. 145.

[135] Behalve genoemde lijst met 16e eeuwse gegevens in het arch. v. Kampen is ook bekend de lijst van „de hoveluden die ten lantdaegen nyet verscreven worden“ (ao. 1578); *Versl. en Meded. O. R. & G.*, 75est. (1960), blz. 56-57.

[136] mr. A. Haga, *Ridderschap en Hoveluden, Versl. en Med. O. R. & G.*, 75e st. (1960), blz. 51 ev.

Hendrik I, heer van Almelo [OO. dl. II, 314, ao. 1269]

[ao. 1236 - 1272; OO. dl. I, 170 - dl. II, 320]
1263 borgman van Goor [OO. II, 279]

X

- 1) Volsedis [OO. dl. II, 320; ao. 1272]
- 2) in de bronnen ook genoemd:
Aleydis [OO. dl. II, 441; ao. 1293]

Arnoldus II, heer van Almelo [OO. II, 320; ao. 1272]
[ao. 1258 - 1282; OO. II, 254 - 376]
1263 borgman van Goor [OO. II, 279]

X

Marina van Ochten [OO. II, 365, ao. 1281]

Egbert I, heer v. Almelo [OO. II, 471, ao. 1297]
[ao. 1281 - 1303; OO. II, 362 - III, 512]

X

- 1) Agnes de Sulen [OO. II, 471, ao. 1297]
- 2) Mecheldis de Lymborch [id.]

ex. 1) Arnold III [OO. II, 471, ao. 1297]
overl. 1307/8

X

Oda van Bentheim

Egbert II
[1304-1337; OO. III, 524 - V, 1133]
ao. 1318: Praefectus de Almelo.
[OO. III, 685]

X

Arnold IV

[ao. 1338 - 1355; OO. V, no. 1139]

X

BEATRIX [ao. 1364 - 1394]

X

Evert van Hekeren
gezegd Van der Eze

Henricus (erft 1272 hof Age-lo; OO. II, 310).
Bruno (I) de Almelo († bas-taard; O. O. II, 348, ao. 1278, in 1310 borgman Goorbis; goed.lijst).
Arnoldus (te-zamen met God-fried ge-noemd als broers v. Egbert I in testam.-v. laatst-gen. 1297)

GODEFRIDUS DE GORE

[ao. 1297 - 1350; *Bijdr. Gesch. v. Ov.*, VI (1880), blz. 124; - OO. VI, no. 1508]. In 1310 borgman v. Goor; [bis. goed.lijst]

X

-) schakel
-) Godfr. v
-) Woolde

Elisabeth (Lyse) van Goor X
[overleden tussen 1412 en 1416; *Tijdr. Reg.* 1325 - 1336, III, 201]

III, 524, ao. 1304]
ex. 2) Egbertus [OO. III, 524, ao. 1304]. In 1336 voorkomend als borgman van Goor en broer van Theodericus de Grimberg; [OO. V, 1097]
Agnes X Evert v. Bevervoorde [Oork. 25 apr. 1336, Oudh.k. Oldenz., Inv. nr. 276]

voorts:

ex. 1) Henricus [OO. II, 471, ao. 1297] Be-slecht in 1316 een ge-schil met zijn bloed-verwanten Egbert en diens broer Johan v. Almelo (kinderen van Arnold III) over het borgmanschap van 't kast. Goor; OO. VI, 1549
ex. 2) Steph. [OO. II, 471]
ex. 2) Beatrix [id.]
ex. 2) Theodericus [OO. III, 510, ao. 1303] In 1336 voorkomend als Theod. de Grimberg, borgman van Goor; [OO. V, 1097]
ex. 2) Fredericus [OO.

(.....van Hekeren)

Godert van Hekeren Kunegonda v. Hekeren

[in 1382 legden Godert v. Hekeren en Lyse v. Goor de rechten vast van de horige bewoners van een zevental boer-derijen in Woolde en omgeving]

vermeld 1390

X
Reinolt v. Coeverden ca. 1323 - † vóór 1411 (ambtman van Lage 1554 - 1407)

Wolter v. Coeverden ambtman van Twente, Lage en Neuenhaus

N.B.: OO. is „Oorkondenboek Overijssel“

verden; in een oorkonde van 1412 zegt hij, dat Lyse van Goor zijn tante was, en dat hij door de bisschop van Utrecht beleend is met de „wynt, met den barge ende met de wyndemollen toe Goer“; [129]. Wolter's vader is n.l. twee keer getrouwd geweest; zijn tweede vrouw en Wolter's moeder was Cunegunde (van Hekeren), vermoedelijk een zuster van Godert van Hekeren; [130].

De goederen van Lyse van Goor en haar man schijnen dus ten dele aan Wolter van Coeverden gekomen te zijn. Wolter's zoon Reinolt van Coeverden, die in 1435 en 1460 met het huis Goor beleend is, heeft al deze goederen weer onder zijn beheer weten te verenigen; [131]. In de 17e eeuw en later heette deze havezate steeds Huis Heeckeren of Huis te Goor, mogelijk een herinnering aan zijn bewoners uit de 14e eeuw, Godfried en Elisabeth; tot zo-ver G. J. ter Kuile junior.

Over de vermoedelijke betrekking, die Frederik II van der Eze, of zoals hij zich schreef, Van Hekeren († 1357), zou hebben gehad tot het Huis Hekeren te Goor (zie voetnoot 85 in Twentse Post van jan. 1973, blz. 52) is op dit moment niets met zekerheid bekend.

G. J. ter Kuile sr. deelt mee in 'Have-zathen van Twente':

Bij magenscheiding van 1463 (copie Huisarch. Wegdam), getroffen tussen Reinolt van Coverden, toen wedu-naar van Catharina de Rode van He-keren [dit moet zijn: toen weduwnaar van Belye v. Aller; zie voetnoot 132] enerzijds en diens zonen Roelof en Wolter anderzijds, wordt overeenge-komen o.a. dat de laatste na de dood van hun vader zullen krijgen „mede vor oer moeders gut dat hoes toe he-keren met den meeden omme dat huese ende voerth streckende, en langes den hekerschen dyck en den goerer dyck... item die watermolle, olymolle ende de wyndemolle...“

Na de dood van Reinolt voor-noemd (overl. 1469) werd op 2 sept 1470 zijn zoon, Roelof van Coeverden, gehuwd met Sophia van der Eze, met het huis Hekeren beleend; [geciteerd bij mr. A. Haga, 'Repertorium...'; zie hier-onder].

Op 21 juli 1497 beleent bisschop Fred. van Baden Roloff van Coverden [voor-noemd] met het Huys to Goer enz. — en 12 sept. 1499 diens zoon Reijnalt v. Coverden na de dood van zijn vader Roeloff v. C.

Het huis komt daarna in handen van Eggerich Ripperda (1560).

[Voor de stamreeks Van Coeverden, aansluitend op de in dit nummer TP gepubliceerde geslachtslijst, zie: A. L. Hulshoff, *Versl. en Meded. O. R. & G.*, 72e stuk (1957), blz. 62-b.]

In de rekeningen der confiscatiën in Twenthe van 1583/84 is genoteerd: „Van 't huys Heeckeren d welck ver-brandt is ende alnoch woest licht...“ (...niets in te vorderen).

In 1596 volgde wederopbouw.

Onder het leen Heeckeren behoorden talrijke erven alsmede tienden [*Tijdr. Reg.*, IV, 128], waarvan verscheidene op hun beurt weer door de bezitter

van het huis te Goor in achterleen werden uitgegeven; zie daarvoor 'Re-pertorium op de Leenprotocollen van het Huis Heeckeren bij Goor' door mr. A. Haga, Ver. tot Beoef. O.R. & G., Deventer (1948).

In 1820 werd het Huis met bijbehorend land enz. verkocht. Omstreeks 1840 was de uitgestrektheid van de have-zate nog ruim 300 ha. met 19 daar-onder gehorige erven.

Bij publieke verkoop in 1898 besloeg het landgoed in geheel 34 ha. In ge-noemd jaar kwam het huis aan de paardekooplieden Jan en Gerhardus ten Doesschate te Goor, waarna het werd ingericht tot r.k. lagere school.

KEVELHAM

„Dat Erve ende guet genoempt Kevel-hamme“ was gelegen „in den Kerspel van Goer in de buyrschap van Stoc-kem“; [133].

Ter Kuile sr. deelt mee dat, blijkens een charter van het jaar 1389 (origi-neel in het Huisarch. Weldam te Goor) Wolter van den Weldamme 'dat goet Ten Weldamme' in onderpand geeft aan Willem Splinter en laatstgenoemde machtigt om 'dat goet KEVELHAME' te verkopen ter delging van deze schuld.

Volgens een oorkonde van 27 apr. 1457 wordt Johan van Beckum, na de dood van zijn oom Gelmer Stycke, beleend met het Nyenhuys in de heerlijkheid Diepenheim. In hetzelfde jaar beleent bisschop David van Bourgondië Johan van Beckum met den Kevelham in het gericht Kedingen, tot een borch-leen van Goor, — en in 1489 en 1497 beleent de bisschop Herman van Beckum, na de dood van zijn vader Johan, met den Kevelham in het kerspel van Goor tot een borchleen van Goor.

Op 12 jan. 1511 wordt Johan van Beckum, na de dood van zijn broer Her-man, er mee beleend en opnieuw 17 juli 1518; terwijl zijn zoon Johan 19 dec. 1526 de belening verkrijgt.

Het geslacht Van Beckum wordt met de bijvoeging 'Van den Kevelham' als riddermatig vermeld in het jaar 1549 op een XVIIIe eeuwse lijst met na-men van Havezathen voorkomende in een verzamelboek ten Gemeente-archieve van Kampen; [134]. Tot zo-ver Ter Kuile sr.

keizer van het Duitse Rijk, koning van Spanje en heer van een groot deel der Nederlanden. Het in die tijd op-komende gebruik van huurlegers, ondermijnde de aloude betekenis van de krijgsdienst der edelen. Zij waren niet langer onmisbaar voor de oorlogs-voering. Daarmee kwam tevens het privilege van de vrijdom van schatting op losse schroeven te staan, ook al wisten de edelen in deze nog enkele voorrechten te behouden. Het ver-richten van ruitersdiensten echter is kennelijk niet langer van doorslag-gevende betekenis op de vraag, wie nu wel en wie niet als riddermatig dient te worden beschouwd. Er heeft een accent-verschuiving plaats ge-vonden. Niet de wijze van leven, maar de leefsituatie geeft de doorslag. De nadruk valt van nu af aan op de edelmanswoning. Het bezit van een moeilijk toegankelijk, verdedigbaar huis, vermag in de 16e eeuw nog vol-doende betekenis op te brengen om daaruit rechten af te leiden op belas-tingsvermindering en inspraak in het landsbestuur.

Bij een bede of schatting, in 1530 op-geleed, wordt aan de 'riddermatigen' Frederik van Twickel en Henrick van Rechteren toegestaan, één van hun vier huizen te 'vrijen' van belas-ting. Te zelfder tijd worden de 'hoeff-lude' (dit zijn lager gekwalificeerde edelen) Dirk van der Reedze, de Blanckevorts, de gebroeders Bake, Otto en Claes van Vilsteren, Jan Schonekamp en Kemena, allen in het kerspel Hardenberg gezeten, voor ditmaal in de schatting aangeslagen voor 50 ggl. tezamen. Het zijn per-sonen, die gerekend moeten worden tot die edelen, welke nog niet over een havezate beschikken. Dit blijkt ook daaruit, dat de zo even genoemde Frederik de Bake pas twee maanden later als lid der ridderschap werd toe-gelaten, terwijl een Lubbert Blanck-voort, vermoedelijk een van boven-genoemden, in 1546 daarin werd ge-admitteerd; [136].

Er waren dus naast de riddermatigen die ten landdage werden verschreven ook edelen, die in een minder gunstige positie verkeerden en niet waren op-genomen in de Statencolleges wegens het gemis van een havezate, maar des-ondanks — zij het in mindere mate — de 'vrijing' genoten, d.w.z.: minder belasting betaalden.

Op 7 apr. 1546 komen Ridderschap en Steden met de stadhouder overeen, dat er geen erven of goederen meer gevrijd zullen worden dan die, welke vanouds riddermatige hofsteden zijn geweest; [137].

Men kan zich voorstellen dat in de 16 eeuw meerdere hofsteden alsnog met een zekere haast zijn uitgebouwd tot imponerende zetelgoederen. De dienstmannen of ministerialen, op wier schouders de plicht rustte 'een reysig peerdt' te houden en 'mit har-nasch, tuych, spese ofte ander geweer' de landsheer te dienen, zoals nog in art. 3 van de landbrief van bisschop Philips van Bourgondië uit 1518 wordt

voorgeschreven, kwamen in de loop van de 16e eeuw op de helling te staan; [138]. Tegenover dit functie-verlies stond voor de draagkrachtigen, die hun heil zochten in het verwerven van politieke invloed, kennelijk als tegenpool de façade van de uiterlijke schijn. De woningen die zij in de 16e eeuw en latere tijd bouwden, hadden voor zover wij ze kennen uit afbeel-dingen of uit aanschouwing — méer weg van statige herenhuizen dan van onwrikbare burchten 'mede in staat het binnendringen van een vijand in het land te beletten', zoals de streekhistoricus Racer een havezate karakteriseert; [139].

Onwillekeurig is men geneigd om hier het woord 'status-symbool' in de mond te nemen. Ontdaan van de uiterlijke franje komt de havezate te voorschijn als een beveiligde woonplaats. Zij was geen vesting in de militaire betekenis van het woord, ook al kennen we in onze streek havezaten die door toe-voeging van torens en andere ken-merken tot kasteelachtige verblijf-plaatsen zijn uitgebouwd.

Voormelde overwegingen vestigen de aandacht op de gracht als wezenlijk onderdeel van een havezate. M. a. w.: we moeten er rekening mee houden dat de havezate in vroegste aanleg een eenvoudige hofstede geweest kan zijn. Niet de woning zelve, maar de gracht maakte de huisplaats tot een veilige 'borgplaats'. Een later op-gekomen herenhuis zegt in dat geval weinig over de feitelijke ouderdom van het zetelgoed. De borgplaats kan zeer wel ouder zijn dan het herenhuis. Verschillende havezaten rond Goor, die we als zodanig in de documenten eerst tegenkomen in de 16e eeuw, kunnen derhalve in aanleg reeds da-teren uit de 15e eeuw of zelfs vroeger. Dit is mogelijk het geval met het hierboven besproken goed Kevelham, alsmede met het nog te bespreken goed Olydam, van welk laatste huis het grachtenstelsel in 1966 ten dele werd onderzocht, hetgeen schervenmateri-aal opleverde bestaande uit aardewerk, ijzer en glas daterend uit de 15e t/m 17e eeuw.

Ook het goed Weldam kan zeer wel reeds in de 15e eeuw een versterkte huisplaats zijn geweest. Hetzelfde kan men zeggen van het goed Stoevelaar, dat in 1382 'Stuvel-hof' wordt genoemd, in 1457 'Hof tot Stavelingen'; (alleen door middel van opgravingen zouden we te weten kun-nen komen of 'de Stuvelhof' in ge-noemde jaren een gracht bezat). Het Scherpenzeel vervolgens wordt al genoemd in de lijst van borgman-nen van Goor uit 1310. Blijkbaar was de borgman toen overleden, want men sprak van „'t kint van Scarpenzeel“. Met een 'zeel' of 'sele', welk woord we ook tegenkomen in de plaatsnaam Ol-denzaal, werd oudtijds een groot huis aangeduid, geen hof waaronder horige lieden waren verenigd; [zie TP okt. 1972, blz. 39, voetnoot 21]. Uit het geslacht Van Thijs, waarnaar het Thye-huis werd vernoemd, ko-

men we in het jaar 1230 tegen Nycolaus de Thy, ridder, en in het jaar 1263 Jacob en Nicolaes gebroeders van Thye, borgmannen van Goer. De jaartallen geven ons echter geen enkel houvast met betrekking tot de ouderdom van het Thye-huis, dat was gelegen 'beneven de beecke ende dat Laer' en derhalve zeer waarschijnlijk een gracht zal hebben gehad.

Even onzeker als in voorafgaande gevallen is het tijdstip, waarop het huis Hoevele is ontstaan.

Hoe voorzichtig men moet zijn met de datering van het ontstaan van de havezaten rond Goor, blijkt uit het volgende voorbeeld:

in 1495 is er sprake van 'Wolter van Coeverden tot Wegdam. Men kan zich nauwelijks voorstellen, dat hier wordt verwezen naar een eenvoudig landbouwersbedrijf in plaats van naar een zetelgoed. Toch is eerst omtrent 1550 sprake van de bouw van een edelmanshuis op de huisplaats Wegdam; (zie het betreffende hoofdstuk).

Nemen we ter afsluiting van 't hoofdstuk Kevelham nog even Ter Kuile's boek over de havezaten van Twente ter hand:

Met het Nyenhuis verenigd, komt Kevelham in 1527 aan Geert Swaefken, burgemeester van Deventer, en ten slotte aan Swane Swaefken, erfdochter van het Nyenhuis en het Kevelham, die het door haar huwelijk met Roelof van Hoevell aan dit geslacht overbrengt. Zij overlijdt in jan. 1628, waarna haar zoon Gerhard van Hoevell tot Nyenhuis en Kevelham op 2 juni 1646 beleend wordt met het Kevelham. Een resolutie van 18 mrt. 1636 houdt in, dat 'Gerdt van Hoevel tot Kevelham', klagende dat hij als Borgman tot Ghoor geturbeerd (verhindert) wordt in zijn possessie (d.w.z. rechtmatigheid als eigenaar) om jaarlijks de magistraat aldaar te helpen kiezen, verwezen wordt naar den Ordinaris Cours van Justitie. Een beleenbrief van 27 mei 1658 draagt aan zijn zoon Roelof op „den Grooten en Kleinen Kevelham”, terwijl een dergelijke van 10 jan. 1681 „de havezate Kevelham opdraagt aan diens zoon Gerrit Willem Wolf van Hoevel; deze refuteert volgens van Doorninck, Kevelham 19 jan. 1706 ten profijte van Unico Ripperda. Omtrent 1700 schijnt nu Kevelham zich in het Weldam opgelost te hebben; [*Havezathen van Twente*], blz. 145 en 217].

WEGDAM

In 1427 stuurde Wolter van Coevorden, ambtman van Twente, Lage en Neuenhaus (zie geslachtslijst in dit nummer TP), aan de Utrechtse kandidaat-bisschop Rudolf van Diepholt een geschrift, waarin hij zich verweert tegen diverse klachten die van de zijde der IJsselsteden tegen hem waren ingediend. Daarin beklagt Wolter zich op zijn beurt o.a. over de verwoesting van zijn eigendommen, gelegen voor Goor; [140].

Door diens zoon Reynolt van Coeverden (overl. 1469) wordt op 2 mrt. 1450 aan bisschop Rudolf van Diepholt opdracht en overgave gedaan ten behoeve van zijn broeder Aloff van Coeverden in deze woorden:

„dese navolgende goederen, die hij en sijne voirvaders tot desen dage toe van ons, onsen voirvaderen biscopen ende onsen gesticte te leen gehouden hebben, te weten. Eerst dat Huys to Goer mit synen toebehoeren, dat erve Senkeldam, dat erve tot Damning-

vunden, dat erve tot Wegdam etc.” verklarende de bisschop aan het slot van dat charter.

„alle deze voirbeschreven goeden en erven ledich in onse handen ende in onser bewarnisse te behouden, sonder dair in jemande te beleenen.” Bisschop David van Bourgondië beleeft vervolgens op 23 okt. 1460 eerdergenoemde Reinold van Coeverden (overl. 1469), zoon van Wolter, met het Huys to Goer met alle toebehoeren, voorts met den Hof Bronigreve, de berg en de wind van het kerspel Goor, den Senkeldam, het land op de Malberg enz. enz. en nog met enige erven en tienden gelegen onder Goor, onder Reutum, Mander, Rossum, Volthe en Ootmarsum; [141].

„Het Wegdam is aanvankelijk een gewone boerderij geweest; in 1455 wordt het met de boerenerven Sprokkelreyé en Dammyncbrincke in één adem genoemd. Na de dood van Reinold (overl. 1469) is het goed in twee helften vererfd. De ene helft is gekomen aan zijn kleinzoon Reinold van Coeverden (gehuwd met Anna van Mervelt); de andere helft aan zijn kleinzoon Wolter v. Coeverden (gehuwd met Anna van Hoevell); [142].

De streekhistoricus Stroink schrijft: „In 1495 komen we tegen: Wolter van Coevorden tot Wegdam; op het erve was toen kennelijk een huis gebouwd;” [143].

Van de twee helften, waarin het goed Wegdam was verdeeld, erfde Wolter's kleinzoon Christoffel van Coeverden (gehuwd met Henrica van Haersolte en overl. 1557) één helft van zijn vader en de andere helft is hem door Anna van Mervelt, weduwe van Coeverden afgestaan.

Uit een klacht, die door Ghese en Herman ten Wegdam (waarschijnlijk de boerin en de boer op het gelijknamige erve) aanhangig werd gemaakt bij de Drost van Twente tegen Christoffel van Coeverden, omdat laatstgenoemde o.m. het dak van het huis had afgebroken (ca. 1550), kan men concluderen dat eerst in het midden van de 16e eeuw op de huisplaats Wegdam een bewoonbare edelmanswoning verrees. In een aantekening uit de 17e eeuw althans wordt Christoffel de 'fondeur van 't Huis Wegdam' genoemd; [144].

In 1723 heeft Arend Daniël I v. Coeverden een nieuw bouwhuis op het Wegdam doen aanbrengen, terwijl zijn zoon Johan Heidentrijk II v. Coeverden in de jaren 1757-1759 een geheel nieuw huis heeft laten bouwen. In 1964 is onder leiding van de heren Knuttel, architecten te Deventer, een aanvang gemaakt met de algehele restauratie van het oude huis, dat werd teruggebracht in de staat van zijn verbouwing in 1758, hetgeen voornamelijk tot uiting komt door het herstel van de roederramen; [145].

Voor gegevens over latere bewoners van het Wegdam zij verwezen naar Ter Kuile, [*Havezathen van Twente*], blz. 254, alsmede naar Stroink, [*Stad en Land van Twente*], blz. 227.

WELDAM

Enige kilometers ten zuiden van Goor ligt de havezate Weldam. In de eerste helft van de 14e eeuw wordt als drager van deze naam herhaaldelijk genoemd een zekere Hendrik Weldam.

In het jaar 1313, nog vóór de verkoop van de heerlijkheid Diepenheim aan het Sticht Utrecht (1331) komt hij voor als ambtman van Henricus graaf van

Dale, heer van Diepenheim; [146].

Voorts komen we Henricus Weldam tegen in oorkonden uit de jaren 1316, 1322 en 1326; [147].

In 1328 verklaart Johan, bisschop van Utrecht, dat hij Henric Weldam heeft benoemd tot kastelein van het huis te Ghore en schout van Twendland; [148]. In 1341 beleeft 't kapittel van s. Mauricius buiten de muren van Monasterium (Münster i./Westf.) Henricus Weldam en zijn zoon Wilhelmus met het goed Lambertinck, in het kerspel Markelo. En in 1346 bezegelt Henric Weldam, knape, mede met anderen de acte van overdracht van het Huis Lage c.a. aan de bisschop van Utrecht; [149].

Ter Kuile in zijn meermalen genoemde boek over de havezaten van Twente, deelt mee:

In 1389 gaf Wolter van den Weldamme 'dat goet TEN WELDAMME' in pand aan Willem Splinter, die in 1399 eigenaar blijkt te zijn. Zijn weduwe, Grieten, hertrouwde met Andries v. Heeckeren. Zij verkochten in 1415 het Weldam aan Johan Sticke, die in 1480 overleed en wiens dochter Judith in 1506 door haar huwelijk met Johan van Twickel het goed in dit geslacht bracht.

Johan van Twickelo had twee dochters: Judith huwde met Unico Ripperda en kreeg het Weldam, terwijl Agnes, gehuwd met Goossen van Raesfelt, het Huis Twickel ontving.

Unico Ripperda voornoemd (geb. 1503 en overl. 1566) was van een adellijk Groninger geslacht. Zijn zoon Johan, die in de tachtigjarige oorlog Weldam bewoonde, moest zich meestal over de grens ophouden. In 1584 woonde hij „binnen Vreden”.

Hij overleed in 1591 en werd opgevolgd door Unico. In 1627 kreeg diens zoon, Jan Ripperda, van Gedeputeerde Staten verlof zich met een vrijbrief van de infante van Spanje op het Weldam te vestigen.

Na Unico's overlijden in 1638 werd Johan beleend met Weldam. Hij vergrootte het huis door aanbouw van vooruitspringende vleugels.

Voor latere gegevens zij wederom verwezen naar de bekende werken van Ter Kuile [blz. 261] en Stroink [blz. 218]

OLYDAM

De keren, dat in oude stukken de naam Olydam voorkomt, kan men tellen op één hand.

'Essékinus ton Oyleydamme' komen we tegen als leenman van de bisschop van Utrecht in het manuaal van de Rentmeester van Twente anno 1385. Bij charter van 20 okt. 1457 beleeft bisschop David van Bourgondië 'Roelof van Hovele' met den Dam, Olidam en Bromeldam.

In 1572 is sprake van „dat alinge Erve ende Guedt met dat huys den Olydam genampt . . . enz. . . gelegen in den kerspele van Goor in der buerschap Waterwyck.”

Tenslotte wordt in 1648 gesproken over „twee darde perten ($\frac{2}{3}$ deel) van het leenroerige goet en Havezathe den Olidam genaempt. . .” Sedertdien, aldus Ter Kuile in zijn boek over de havezaten van Twente, ging het huis op in het landgoed Het Weldam.

Bij een historisch onderzoek in de jaren 1965/66 zijn restanten van de fundering van de havezate Olydam blootgelegd. Men stelde bij die gelegenheid vast, dat het Olydam een binnengracht had van 15-20 m. breedte. Daar buiten

heeft een singel gelegen van 8 m. breedte. Buiten deze singel vond men het verloop van een 5 m. brede steekgracht. Het gevonden schervenmateriaal dateerde van de 15e-17e eeuw; [*Jaarverslag 1966*, Ver. Oudhk. Tw.].

STOEVELAAR

De Stoevelaar, eens gelegen nabij Goor — in de marke van Stokkum en Herike (kerspel Markelo) — was oorspronkelijk een borchleer van Goor, later een Stichtsleer.

1382 wordt Jan Thije beleend met de Stuvelfhof. In 1457 wordt Johan de Roede bel. met de Hof tot Stavelingen. Diens dochter Catharina de Rode van Heeckeren (plm. 1460 gehuwd met Reinolt v. Coeverden, stamvader van de Van Coevordens tot Het Rhaan, Walfort en Stuvelaar) kwamen we al tegen onder 'Huis Heeckeren'.

In 1844 werd het gebouw gesloopt. Voor diverse bewoners zie Ter Kuile.

SCHERPENZEEL

Scherpenzeel, alias 'den Kolck' in het Stadswigbold van Goor, is volgens de Hengelose naamkundige B. J. Hekket het huis ofwel de zaalstede geweest van een zekere Scharpo of Scherpo ontstaan uit het Germaanse 'scarpa', d.i.: snijdend. Mogelijk iemand die met het zwaard omging. Op soortgelijke wijze zou Oldenzaal eenmaal het huis van een zekere Aldo zijn geweest.

De oudste vermelding vond Ter Kuile in 'eene magenscheiding' van 21-5-1548 (Huisarch. Wegdam), opgemaakt tussen de gebroeders Wolter en Christoffel v. Coevorden, „met tusschen spreken hoeres oems Rudolph van Hoevell ende hoer moeder Johanna van Hoevell ende andere dachholderen ter beiden siden”, inhoudende, dat Wolter v. Coevorden „sal erflick holden dat huis ten Scharpenzell met sinen thobehoer gelegen voer Goer an de Rosmansbrugge met der Windemolen ende dat landt van den kolde Marye wesende an der Stadt van Goer gelegen met des mullers hues, voerts dat Apengoer . . . Des sal Wolter v. Coevorden sinen broeder Christ. betalen vijftien hondert dallers. . .” (Christ. erfde het Wegdam). Nadere gegevens Ter Kuile. Vermoedelijk is het Scherpenzeel omtrent het midden van de 18e eeuw verbrand. Blijkens het Oud Archief Goor was het huis in 1765 onbewoond, doch in 1791 wordt er nog schoorsteengeld van betaald, daarna niet meer en op de kaart van Goor uit 1825 [TP blz. 51] wordt het aangeduid als bouwland.

HET THYE-HUIS

Als borgmannen van Goor worden genoemd in 1263 Jacob en Nicolaes gebroeders van Thije en in 1336 Johannes de Thya, knape; [*Oorkb. Ov.*]. Wellicht hoorden zij thuis op „den Tye, alst is ghelegen beneven de beecke ende dat Laer.”

In een charter van 1550 (Gem. Arch. Goor) wordt o.a. de borchman Berent van Tye genoemd als collator der „vicarie van Sunte Anthony in unse hillige kercke to Goer”. In de 16e eeuw is het Thye-huis verdwenen.

DE HOEVELE

Volgens een plaatsaanduiding in 1869 „gelegen ter plaatse, waar nu nog de molen van Goor staat”, d.w.z. bij het Schild.

In 1331 wordt genoemd: Bernardus de Hovele; [150].

Met de goederen den Dam, Olidam en Bromeldam worden door de bisschop achtereenvolgens beleend Rolof van Hovele (ao. 1457) en diens zoon Willem van Hovele (ao. 1478, na de dood van Rolof). In 1497 en ook nog in 1518 wordt Willem van Hoevele er mee beleend. In een charter van 1550 wordt o.a. de borchman Willem van Hovel genoemd als collator der „vicarie van Sunte Anthony in unse hillige kercke to Goer.” In een stuk van 1582 heet het „Roelof van Hoevell van het Huis den Hoevell genoempt” . . . en elders: „Roelof van Hoevell, die laetst op syn huys bij Goor gewoont en vertrokken is.” [Ter Kuile *Havez. v. Tw.*, 118 ev.]

vervolg: voetnoten

[137] id. voetnoot 136.

[138] „Tot diep in de 16e eeuw heeft de creatie van dienstmannen voortgang gevonden. Nog in 1561 wordt Wolter van Lennep door koning Philips II als dienstman aangenomen, doch hij verscheen niet in de Ridderchap;” (mr. A. Haga, zie vtn. 136).

[139] *Racer, Ov. Gedenkst.*, III, 250.

[140] *V. en M. O. R. & G.* 72e st., p. 54.

[141] id. voetnoot 134, blz. 117.

[142] *Jaarverslag 1969*, Ver. Oudh.k. Twente, Enschede.

[143] *Stad en Land v. Tw.* blz. 227.

[144] id. vtn. 142.

[145] id. vtn. 142, jaarversl. 1969/'66.

[146] *Oorkb. Ov.*, dl. III, no. 637.

[147] id., III, 663 en 734; IV, 811.

[148] id., IV, 875.

[149] id., VI, 1565 en 1357.

[150] id., IV, 978.

HENGELO — Galerie 'de Pook' organiseren van de lagere scholen in niseerde in samenwerking met 'Hengelo. Het initiatief vond veel bijdenarbeid-boetiek Martin Brinkhuis' val, getuige meer dan driehonderd een paaseieren-tentoonstelling voor fraaie en fantasierijke inzendingen.

